

Юридичний напрям, який вимагає розроблення чіткої прозорої програми антикризових заходів для вирішення соціально-трудових та економічних проблем; впровадження Концепції розвитку громадянського суспільства в Україні на 2009-2015 р.; прийняття ЗУ "Про соціальну відповідальність бізнесу", який визнав би стимули та правові рамки соціально відповідальної поведінки, ЗУ "Про соціальну звітність підприємств України" та ЗУ "Про соціальний аудит"; встановлення соціальних стандартів та соціальної звітності на підприємствах.

Економічний напрям: здійснювати державне регулювання цін на продовольчі товари, інші соціально значущі потреби, знижувати податків на прибуток та додану вартість, підвищення норм амортизації; рефінансовувати банківські позики, у першу чергу, для соціально активних підприємств; надавати державні гарантії під кредити, у першу чергу, соціально активним підприємствам; встановлювати податкові пільги чи повністю звільнювати від оподаткування підприємства, що виробляють високотехнологічну продукцію; стимулювати впровадження підприємствами соціальних проєктів шляхом включення соціальних критеріїв до контрактів про державні закупівлі; посилювати практику добровільного та ефективного об'єднання ресурсів держави та бізнесу для здійснення окремих соціальних програм та вирішення екологічних проблем.

Морально-психологічний напрям: підтримувати міжнародний обмін досвідом у сфері СВ, залучаючи до цієї роботи зарубіжні компанії (роботодавців та організації найманих працівників); запроваджувати до навчальних програм бізнес-шкіл, економічних факультетів університетів та інших навчальних закладів теорію та практику СВ; забезпечувати ведення Національного реєстру доброспоряданих підприємств, визначати кращих та висвітлювати цю інформацію у ЗМІ.

Висновки. Соціальна відповідальність бізнесу – це відносно нове для України явище, яке знаходиться лише на початку свого розвитку. Підприємствам необхідно розвивати як зовнішню соціальну відповідальність, так і внутрішню.

Соціальна відповідальність бізнесу відносно найманих працівників має реалізуватися через справедливу та своєчасну оплату праці, безпеку праці, соціальні виплати та пільги, професійне зростання, захист інтересів працівників, дотримання норм трудового законодавства, створення умов для поєднання праці з виконанням інших обов'язків (сімейних, передусім пов'язаних з вихованням дітей; громадянських, релігійних). Отже, внутрішня соціальна відповідальність бізнесу реалізується шляхом створення умов для підвищення рівня і якості трудового життя персоналу.

Тому сьогодні існує необхідність розроблення механізму державного стимулювання соціальної відповідальності через:

- ✓ формування постійно діючого органу, до компетенції якого належали б аналіз існуючого стану СВ в Україні та сприяння її подальшому розвитку;
- ✓ розробка нормативної бази, що впроваджуватиме соціальне маркування;
- ✓ нормативне закріплення обов'язкової соціальної звітності підприємств;
- ✓ адаптація вимог міжнародних стандартів до національної системи стандартизації;
- ✓ законодавче унормування системи преференцій для соціально відповідальних підприємств.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Соціальна відповідальність – основа філософії бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.svb.org.ua/reviews/sotsialna-vidpovidalnist-osnova-filosofii-biznesu>.
2. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bit.ly/H7c2D3>.
3. Бандирська О.В. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні / О.В. Бандирська // Актуальні проблеми економіки. - №10. – 2009. – С.60-64.
4. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://brc.undp.org.ua>.
5. Волосковець Н.Ю. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bit.ly/1gUaPvW>.
6. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність / Ф. Котлер, Н. Лі // Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / пер. з англ. С. Яринич. – К. : Стандарт, 2005. – 302 с.
7. Задирак Д. Социальная ответственность бизнеса. / Д. Задирак, В. Сморгочкова // Социальное партнерство. – №2. – 2008. – С.14-17.
8. Філоненко С. Чи готовий український бізнес до соціальної відповідальності? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1811/>.
9. "Соціальна відповідальність" – одне поняття, різне розуміння [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fpsu.org.ua/activity/economy-defence/47c571fbc3ff7>.

УДК 340.114:342.392 (477) „1920”

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ АВТОРИТАРНОГО РЕЖИМУ В УСРР ПРОТЯГОМ 1920-х рр.

Ситник О.М., д. і. н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Донецького юридичного інституту МВС України

Стрельник О.Л., к. ю. н., старший викладач кафедри теорії та історії держави і права Донецького юридичного інституту МВС України

Ситник О.М., Стрельник О.Л. Політико-правовий аспект становлення авторитарного режиму в УСРР протягом 1920-х рр.

У статті розглянуто організаційні заходи органів державної безпеки УСРР на передодні та в роки Великої Вітчизняної війни. Зауважено, що процес організаційних і структурних змін у системі органів держбезпеки УСРР відбувався в складних умовах, внаслідок надзвичайної ситуації як у самій країні, так і з напруженою зовнішньою політикою. Особливо підкреслено роль органів державної безпеки УСРР, зокрема, з огляду на її прикордонне розташування. Доведено, що Народний комісаріат внутрішніх справ виконував особливі функції, пов'язані з охороною правопорядку та державної безпеки, а також здійснював заходи з протидії скоєнню злочинів. Відзначено, що протягом 1939–1945 рр. радянськими органами влади була здійснена низка заходів, спрямованих на перебудову органів державної безпеки у зв'язку з військовим станом у країні. Наголошено, що утворення Народного комісаріату державної безпеки УСРР певним чином пов'язаний із початком становлення загальносоюзного органу державної безпеки шляхом його виділення зі складу Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР згідно з постановою Політбюро ЦК ВКП (б) та указом Президії Верховної Ради СРСР від 3 лютого 1941 р. При цьому, утворення Народного комісаріату державної безпеки мотивувалося необхідністю звільнення органів державної безпеки від невластивих їм функцій охорони громадського порядку та здійснення певних видів господарської діяльності, що мало сприяти поліпшенню й вдосконаленню розвідувальної та контррозвідувальної роботи. Поділ єдиного Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР на два самостійних наркомати – Народний комісаріат внутрішніх справ і Народний комісаріат державної безпеки – був спрямований також на усунення гіперцентралізації правоохоронної (каральної) системи СРСР, спрощення громіздкого апарату Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР, забезпечення конкуренції між різними каральними органами щодо інформування вищого партійного керівництва й особисто Й. Сталіна. Таким чином, відбувався процес формування Народного комісаріату державної безпеки УСРР як союзно-республіканського органу державної безпеки.

Ключові слова: державна безпека, Велика Вітчизняна війна, організаційні заходи, Народний комісаріат державної безпеки, Народний комісаріат внутрішніх справ, організаційно-штатна структура, кадровий склад, війська НКВС, організаційна перебудова військ.

Сытник А.Н., Стрельник О.Л. Политико-правовой аспект становления авторитарного режима в УССР в течение 1920-х гг.

В статье рассмотрен политико-правовой аспект формирования авторитарного государственного (политического) режима в СССР в период 1920-х годов. Отмечено, что для Украины авторитаризм традиционно был нетипичным и неестественным, ведь здесь исторически не было оснований для такого рода режима, поэтому его становление произошло вследствие привнесения снаружи. Советская Россия унаследовала от Российской империи деспотическую традицию, трансформировала ее в партийно-советский бюрократический механизм, что и стало одним из веских оснований появления сначала авторитарного режима, а затем и тоталитарного режима в СССР. Особо подчеркнута, что волонтеризм и некомпетентность большевистских лидеров, которые в основном были далеки от экономически-хозяйственных дел профессиональными революционерами, или даже и бывшими экспроприаторами (фактически – преступниками) или просто дилетантами – выходцами из среды люмпен-пролетариата, вели не только к уничтожению старых форм хозяйствования, но и исключала создание каких-то новых рациональных форм экономической жизни. Только такие временные меры, как использование старых профессиональных кадров и «новая экономическая политика» дали возможность предотвратить крах советской системы. Также отмечено, что в конце 1925 – начале 1926 года стала возникать тенденция к персональной диктатуре И. Сталина. Именно на этот период приходится начало формирования пресловутого культа личности Сталина. Отмечено, что идеологи большевизма, среди прочего стремились отбросить и отрицать идею правового (в их терминологии «буржуазного») государства, а также – теоретически обосновать идею государства, подвластного диктатуре пролетариата и его авангарда – партии большевиков-коммунистов. Правовая доктрина подменялась идеями вроде «революционной» законности, «революционного» права и т. д. Также прослежено процесс функционирования правоохранительных органов в условиях усиления авторитарного режима и перерастания его в тоталитаризм. В частности, отмечено, что деятельность правоохранительных органов в течение периода 1920-х годов продемонстрировала довольно значительную роль в укреплении и поддержании правопорядка, становлении правоохранительной системы в УССР и утверждении новых принципов и методов работы, что в значительной степени отличалось от характера деятельности правоохранительных органов дореволюционного периода. Таким образом, формировалась своеобразная государственно-правовая система, которая объединяла хозяйственные, судебные, политические, военные, идеологические и репрессивные функции. Высшие партийные инстанции осуществляли руководящие функции (например, в политической и идеологической сферах) сами или же путем кадровых назначений на ключевые посты представителей «номенклатурной касты».

Ключевые слова: авторитарный режим, тоталитаризм, политико-правовые традиции, деспотизм, большевики, коммунистический режим, нэп, командно-бюрократическая система, социализм.

Sytnyk A., Strelnyk O. Political-legal aspect of establishment of authoritarian regime in the USSR during the 1920s

In the article the political-legal aspects of creating an authoritarian state (political) regime in the USSR in 1920-ies. Noted that for Ukraine authoritarianism traditionally was unusual and unnatural, as it historically had no grounds for this kind of treatment, so its formation occurred as a result of inputs from outside. Soviet Russia inherited from the Russian Empire the despotic tradition, transformed it into the party-Soviet bureaucratic mechanism, which became one of the important reasons of the first appearance of the authoritarian regime and then the totalitarian regime in the USSR. It was especially emphasized that voluntarism and incompetence of the Bolshevik leaders, who were mostly far from economically and economic Affairs professional revolutionaries, or even an ex-expropriators (actually criminals) or just Amateurs originating from among the lumpen proletariat, led not only to the destruction of old forms of management, but also precluded the creation of any new efficient forms of economic life. Only such interim measures as the use of old professional staff, and the «new economic policy» was able to prevent the collapse of the Soviet system. Also noted that at the end of 1925 the beginning of 1926 began to turn in the trend towards personal dictatorship I. Stalin. This period coincided with the beginning of the formation of the notorious Stalin's personality cult. Noted that the ideology of Bolshevism, among other things, sought to reject and deny the idea of the law (in their terminology «bourgeois») of the state, and theoretically substantiate the concept of government, subject to the dictatorship of the proletariat and its vanguard, the party of Bolsheviks-Communists. Legal doctrine was substituted with ideas like «revolutionary» legality, «revolutionary» rights etc have Also traced the process of functioning law-enforcement bodies in conditions of strengthening of the authoritarian regime and turning it into totalitarianism. In particular, mentioned that the activity of law enforcement bodies during the period of 1920-ies showed quite a significant role in promoting and upholding the rule of law, the establishment of a law enforcement system in the USSR and approval of new principles and methods of work, which greatly differed from the character of activity of law enforcement bodies of pre-revolutionary period. Thus was formed a kind of state-legal system, which combined economic, judicial, political, military, ideological and repressive functions. The Supreme party court carried out the administrative functions (for example, in the political and ideological spheres) by yourself or through appointments to key positions of representatives of the bureaucratic caste».

Key words: an authoritarian, totalitarian, political and legal traditions, despotism, the Bolsheviks and the Communist regime, the NEP, the command-bureaucratic system, socialism.

Постановка проблеми. Відомо, що авторитаризм ґрунтується на безумовному підпорядкуванні владі й означає такі відносини між панівною елітою й масами, які побудовано на силі, а не на переконанні. Саме така тенденція спостерігалася в політико-правовому розвитку УСРР протягом 1920-х років, коли в республіці, як і в цілому в СРСР, існував авторитарний державний (політичний) режим з тенденцією до переростання в тоталітаризм. Переосмислення даного процесу й визначає **актуальність** даної статті, що пов'язана, насамперед, із вивченням особливостей існування авторитарного режиму в УСРР протягом 1920-х років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми авторитаризму в цілому та існуванню авторитарного режиму в УСРР у період 1920-х років присвячено цілу низку праць. Серед них варто виділити роботи В. Бушанського [1], К. Ясперса [2], Х. Ортега-і-Гасет [3], І. Ільїна [4, 5], М. Дорошка [6], Г. Капустян [7], О. Чердаков [8], В. Нікольського [9] і т. д. У той же час, залишається потреба більш цілісного дослідження даної проблематики з акцентом на політико-правовій проблематиці.

Виділення невирішеної проблеми. Для нас досить важливим завданням є нині осмислення процесу формування авторитарного режиму в УСРР. Оскільки в Україні історично не було підстав для такого роду режиму, тому його становлення внаслідок привнесення зовні. Радянська Росія успадкувала від Російської імперії деспотичну традицію, трансформувавши її в партійно-радянський бюрократичний механізм, що й став одною з вагомих підстав появи спочатку авторитарного режиму, а згодом і тоталітарного режиму в СРСР. При цьому, важливо прослідкувати політико-правові шляхи й методи формування командно-бюрократичної системи управління в УСРР, що й призвело до утвердження авторитарного режиму.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні політико-правового аспекту формування авторитарного державного (політичного) режиму в УСРР у період 1920-х років.

Результати дослідження. Авторитаризм, на відміну від диктатури, не пригнічує діяльність громадських інституцій. Він їхній наслідок. Авторитаризм постає в умовах ціннісної невизначеності. Він виникає тоді, коли питання істини стає непристойним, адже не існує критерію, за котрим встановлюється, що є істина. Тобто авторитаризм стає своєрідним виходом з невизначеності. При цьому, будь-яка держава в своїй основі є авторитарною. Будь-яка влада має елемент авторитарності. Це фактично тотожні поняття. Проблема тільки в прозорості авторитарності [1, с. 592-595]. На думку К. Ясперса авторитаризм розвивається як обмежувальний, особливий тип духу. У той час, як він раніше був неproblemатичною рамкою для сукупного духовного життя людини, тепер він стає рамкою, яка обмежує можливості. Якщо раніше він був цілком загальною опорою, що твердо підтримувала Людину, то тепер він стає особливою формою опори, котра протистоїть іншим формам. Для цього обмеженого авторитаризму є прикметна ознака, та, що людина, відмовляючись від свого «Сам», підкоряється об'єктивному, не бажаною їй не маючи змоги вдатися до критики, хай навіть цей авторитет буде зраком у житті, будь-якою традицією, наприклад церквою або державою, догмою, філософською системою [2, с. 295, 296]. Відтак, будь-яка форма авторитаризму, а

тим більше – тоталітаризму, зазвичай проявляється в припиненні людського духу, гідності та честі. Для України таке явище традиційно було нетиповим і неприродним. Усі його прояви привносилися зовні.

У силу історичних обставин і політико-правових традицій Росія була одним із осередків сильної монаршої влади. Починаючи з часів Середньовіччя, в Російській державі панував дух деспотизму й абсолютизму. При цьому цілком очевидним є те, що визначальним чинником його формування була воля народу. Слабких царів народ не сприймав. І доля практично кожного російського монарха, який не володів достатньою силою волі та духу, була зазвичай трагічною. Навпаки, ті царі, що проявляли надмірну жорстокість і деспотизм, мали (і мають) значну повагу й популярність. Звідси можна вивести одне з джерел авторитаризму, котрий наприкінці 1920-х років у СРСР трансформувався в тоталітаризм.

Згідно твердження Х. Ортега-і-Гассета, Росія страждала на очевидну й тривку злиденність на видатні особистості. Звідси поставало домінування гігантської народної плазми, що у свою чергу породжувало протоплазматичний аморфний ефект, стійко примітивний, російського життя [3, с. 184]. Іншими словами, для суспільно-політичного життя Росії завжди було характерним домінування деструктивної маси над особистістю, що зазвичай приводило до утвердження деспотичних і тоталітарних режимів. Продовжуючи думку Х. Ортега-і-Гассета, слід підкреслити, що маса – це натовп без індивідуальності, котрий сприяє появі та утвердженню антидемократичних режимів, а отже «людина-маса», на протигвагу людині-індивідуальності, – істотна загроза правому, громадянському суспільству [3, с. 8]. Протягом кількох століть російська влада цілеспрямовано насаджувалася в Україні. Особливо ця тенденція активізувалася в період приходу до влади більшовиків.

Комуністи захопили владу в Росії, будучи зовсім не готовими ні до управління державою, ні до ведення господарства. Це були підпільні «інтелігенти», «старі нелегалістики», «комуністичні літератори», «професійні журналісти», які звикли розмовляти, писати партійні статті й сидіти по в'язницях [4, с. 49]. Розвиваючи ідеологію більшовизму, В. Ленін вважав, що саме прошарок професійних революціонерів, стане ядром керівного апарату майбутньої держави диктатури пролетаріату. Екстремальні умови існування ленінської партії на початку ХХ століття та її відверта спрямованість на захоплення влади революційним шляхом привели до звуження демократичних принципів у діяльності партії, формування нелегальної структури професійних революціонерів і вироблення в них апаратних навичок.

Згодом, брак освіти та кваліфікації «героїв» громадянської війни та провідників політики «воєнного комунізму» сповна компенсували вмінням командувати та вести апаратні ігри [6, с. 59, 75]. Партійно-радянська організація суспільства сформувала величезний бюрократичний механізм, який гарантував певну стабільність з використанням системи надзвичайних органів, що діяли швидко та нерідко протизаконно. Поряд із цим існував сильний пропагандистсько-ідеологічний апарат для обробки свідомості людей [10, с. 129]. Одним із трагічних наслідків штучного й безпідставного впровадження в життя ідеологічних доктрин більшовиків (політики продрозверстки, «воєнного комунізму» тощо) було остаточне зруйнування господарства та економіки країни.

Більшовики своєю некомпетентністю та грабіжницькою політикою привели до руйнації як Росії, так і України [11, с. 19, 20]. 1921 році більшовицька партія скористалася катастрофічною посухою, щоб застосувати (мабуть уперше в сучасній історії) терор голодом, спрямований проти селянських повстанців, а фактично – проти всього сільського населення південних губерній України [12, с. 42]. Саме політика «воєнного комунізму» – повного диктату комуністичного режиму над особою – стала головною причиною голоду 1921-1923 років, який вразив Україну та південну Росію [13, с. 8].

Волонтаризм і некомпетентність більшовицьких лідерів, які здебільшого були далекими від економічно-господарських справ професійними революціонерами, або навіть і колишніми експропріаторами (фактично – злочинцями) чи просто дилетантами – вихідцями з середовища люмпен-пролетаріату, вели не лише до нищення старих форм господарювання, але й унеможливили створення якихось нових раціональних форм економічного життя. Лише такі тимчасові заходи, як використання старих професійних кадрів і «нова економічна політика» дали можливість відвернути крах радянської системи.

Ідеологія «нової економічної політики» та «ленінського кооперативного плану» була розроблена, значною мірою, М. Бухаріним. Ця ідеологія стала альтернативою «великого перелому» 1929 року Й. Сталіна. Перехід до непу був здійснений у результаті тиску з боку селян, робітників, політичної опозиції, а не внаслідок перегляду політико-ідеологічних засад правлячої партії. Вони залишилися тими ж: «диктатура пролетаріату», «керівна роль партії», «державна – основний інструмент побудови соціалізму». Продовжуючи курс побудови комунізму, неп був розрахований на те, щоб через соціальний компроміс із дрібнобуржуазною більшістю населення країни рухатися до поставленої мети, хоча значно повільніше, але з меншим ризиком для влади. Економічні перетворення, розпочаті Х з'їздом партії, не стосувалися глибинних засад «воєнно-пролетарської» політичної системи. Розпочавши реорганізацію економіки із перегляду податкової політики на селі, більшовики використовували податкову систему як інструмент для маніпуляції селянством, його розколу, утримання влади в своїх руках [14, с. 63]. Якщо Троцький бачив у непі першу ознаку «виродження більшовизму», то Бухарін, навпаки, розгледів чудовий історичний шанс поєднати нові можливості, котрі дає соціалізм економіці, суспільству з підприємливим потенціалом старих, відкинутих структур [15, с. 300]. 17 квітня 1925 року М. І. Бухарін на зборах московського активу, розмірковуючи про «нові завдання в області селянської політики», заявив: «Селянам, всім селянам необхідно сказати, – збагачуйтесь, розвивайте своє господарство і не турбуйтеся, що вас прижмуть!» [16, с. 176]. Подібного роду заяви стали приводом для серйозних ідеологічних баталій, що розколювали партійне керівництво й більшовицьку партію в цілому. При цьому відчувався вплив тієї необмеженої влади, котра виявилася у руках Сталіна. Одним із найактивніших учасників внутріпартійної боротьби середини 1920-х років, настільки ж гострим і непримирним, як і його політичні опоненти, був М. Бухарін. У результаті перемогла Сталінська лінія, що привело до рішучого злам режиму внутріпартійної демократії та встановлення сталінського самовластя, що спиралося на командно-бюрократичну систему управління.

Бухарін і його прибічники, насамперед Риков, Томський, Угланов, виступили та вели усіма допустимими для них засобами боротьбу проти зламу нової економічної політики, партійної та радянської демократії, принципів соціалізму. Так виникла «бухарінська альтернатива» – несталінський варіант здійснення індустріалізації країни та соціалістичного перетворення селянської економіки. Однак зіткнення й боротьба бухарінської та сталінської позицій не вичерпувались варіантами рішень народногосподарських завдань, що різко загострилися на кінець 1920-х років. За ними стояло дещо неспівмірно більше – принципові відмінності в розумінні нового суспільства, його сутності, шляхів його створення [17, с. 87, 88]. М. Бухарін вважав Й. Сталіна політиканом, політичним інтриганом. Він висловлював думку, що, прагнучи до єдиновластя, Сталін змінює політику в залежності від того, від кого з своїх політичних суперників він хоче позбавитися [18, с. 400, 401]. Все це свідчило про кризу більшовицької ідеології та хитання в лавах її прихильників.

О. Солженіцин зауважив, що найбільший страх для Бухаріна полягав у виключенні з партії, залишитися жити, але поза партією. На цьому чудово грав Сталін – з того часу, як сам став партією. У Бухаріна, як і у всіх інших репресованих більшовицьких лідерів, не було окремої точки зору, як і не було своєї дійсно опозиційної ідеології, на котру вони могли б спертися. Сталін оголошував їх опозицією перш ніж вони нею ставали. І всі їх зусилля спрямовувались не те, щоб втриматися в партії. І при цьому не зашкодити партії [19, с. 296]. Виведення групи Бухаріна з керівництва ще більше зміцнило становище Сталіна, який став фактично диктатором країни. Форсованим темпом почав складатися культ його особи. У ході ідейно-політичної боротьби КП(б)У в абсолютній більшості підтримувала сталінську більшість [10, с. 118]. Таким чином, партійна номенклатура УСРР відверто підтримала політичну лінію Й. Сталіна.

Серед причин перемоги Сталіна було те, що йому вдалося висловити точку зору тієї частини партії, яка прагнула до форсованої побудови соціалізму та не сприймала неп. Адже основна боротьба в ідеологічній сфері йшла з двох проблем; суть і перспективи непу, роль і ступінь розвитку внутріпартійної демократії [10, с. 118]. Відтак, у кінці 1925 – на початку 1926 років стала виникати тенденція до персональної диктатури Й. Сталіна. Вона дозволяла зробити припущення про зміну в перспективі колегіального способу прийняття рішень монархічним. Не офіційну, але фактичну [20, с. 190]. Саме на цей період припадає початок формування сумнозвісного культу особи Й. В. Сталіна.

Проте, на думку Д. А. Волгогонова, таємниці культу полягають не в особистостях, а в тому процесі, що почав швидко розвиватися після смерті Леніна. Інститути держави, партії, суспільства виявилися непристосованими для соціального захисту. Недосконалість політичного механізму влади зробила можливим думку, волю, примху однієї людини видавати як волевиявлення народу. Відсутність справжньої виборності, змінності й оновлення керівництва, створення «номенклатури», всевладдя апарату, висування насильства як універсального засобу вирішення соціальних питань створили передумови серйозних деформацій у сфері суспільної та індивідуальної свідомості. У ній почали відігравати домінуючу роль міфи, обожнювання окремої людини [15, с. 30]. Відхід «правих» – Бухаріна, Рикова, Томського від партійно-державного керівництва спрощував перехід суспільства до командно-репресивної системи управління. Селяни протестували проти нової хвилі примусових хлібозаготівель. Невдоволення села вище політичне керівництво намагалося подолати подальшим репресивним пресингом. Зокрема, ухвала Політбюро ЦК ВКП(б) від 3 січня 1929 року спрямовувалась на блискавичне проведення репресій серед «куркульських терористів». Відтак «надзвичайщина» породжувала особливу поведінку, формувала комплекс «власної захищеності» серед тих, кому система надала право бути зверхнім над «винуватим селом» [7, с. 111]. Усунувши Троцького та його союзників з політичного життя, Сталін приготувався до повороту в економічній політиці. Для цього він запозичив у свого ворога жупел «куркульської небезпеки» – дуже зручний, щоб морально виправдати надзвичайні заходи під час хлібозаготівельних кампаній. При цьому, Сталіну була потрібна розпливчастість критеріїв, за допомогою котрих окреслювалася експлуаторська верхівка села. Стверджуючи, що куркуль «має можливість вести за собою середняка», а тому гальмує соціалістичні перетворення, він отримав привід придушувати будь-який опір селянських мас побудові далеких від справжнього соціалізму форм колективного господарювання. Кожного середняка можна було оголосити куркулем і розчавити державною машиною [21, с. 57]. Ця політика стосувалася насамперед України, котра традиційно ототожнювалася як основний бастион заможного селянства, якому більшовики оголосили війну вже в період національно-визвольних змагань 1917–1921 років.

На етапі побудови соціалістичного суспільства в радянській державі мав місце принцип, що був оцінений В. Нерсисянцем в плані гносеологічного легізму: «Сила влади породжує насильницьке, наказне право» [22, с. 66]. Іншими словами, радянська система влади на етапі переходу від авторитаризму до тоталітаризму, все більшою мірою використовувала неправові методи управління. Право мало чисто номінальну сутність, досить часто його підмінюла ідеологія.

Таким чином, протягом 1920-х років у СРСР формувалася держава з відвертою антиправовою сутністю. Кримінальне ставлення до людини стало самою сутністю політики. А політика, визнаючи злочин корисним для революції, породила катастрофічну деформацію правосвідомості в майбутньому. Так, вже на початку революції в широких колах народу (у тому числі й інтелігенції) формувалося усвідомлення того, що людина, пограбована революцією, може повернути собі своє майно любими шляхами. Саме звідси пішли безкінечні радянські «розтратаги», «фрозкрадання», підкупи, хабарі: тобто це є або революційний грабіж, або ж свавільне самовинагородження постраждалого від революції. Правосвідомість народу знехтувала державною природою радянських експропріацій і захоплень і визнала її справою кримінального насилля. І на кримінал згори – стала відповідати «блатом» знизу [5, с. 33, 34]. Такий характер правовідносин активно поширювався й на території УСРР. При цьому, найбільш активну позицію в цьому відношенні займали представники влади та їх послідовники з числа активу на місцях.

Ідеологи більшовизму, серед іншого, прагнули відкинути й заперечити ідею правової (в їх термінології «буржуазної») держави, а також – теоретично обгрунтувати ідею держави, підвладної диктатурі пролетаріату та його авангарду – партії більшовиків-комуністів. В. А. Бачиний підкреслює, що принципи природного права, що також кваліфікувалися як «буржуазні», поставали в їхньому трактуванні у вигляді фальшивих і лицемірних догм, «призначених експлуаторами для обману трудящих». Оскільки люба диктатура передбачає застосування примусу та насилля, теоретики більшовизму доклали значних зусиль, щоб обгрунтувати право більшовицької влади на переслідування інакомислячих і терор у відношенні тих, хто здатний на фізичний чи ідеологічний спротив. Згідно їхньої доктрини, нове мас право на «революційне» насилля по відношенню до старого, що стоїть у нього на шляху [23, с. 425]. Правова доктрина підмінювалася ідеями на кшталт «революційної» законності, «революційного» права тощо.

Зокрема, революційне право було правом на тотальні репресії, терор, по суті, «правом на кров» [24, с. 155]. На «революційну доцільність» списували найжорстокіші судові розправи. Всемогутність партійних органів породжувала практику, коли право, суд і взагалі всі юридичні інститути ставали залежними від них [25, с. 94, 95]. За таких обставин для правоохоронних органів існувала реальна перспектива перетворення на придаток партійного апарату.

Історично сформована однопартійна система в Радянській державі зробила безпосередній вплив на становлення та розвиток правоохоронної системи. Саме більшовицька партія заклала основи тоталітарного режиму. Запорукою успішного процвітання радянського суспільства була монополія партії на владу, що спиралася на структуру репресивно-каральних органів, куди входили суд, прокуратура та інші правоохоронні інститути. Ідейним фундаментом режиму була марксистсько-ленінська теорія, представлена вченням про гегемонію та диктатуру пролетаріату [8, с. 6, 7].

Зміцніла в умовах непу адміністративно-бюрократична система в середині 1920-х років повела боротьбу з власним народом, особливо інтелігенцією. При цьому, була започаткована практика, коли в площину судових процесів переводилися політичні процеси, наприклад, справа проти «економічного шпигунства» тощо [26, с. 194]. А в подальшому, в процесі зародження тоталітарного режиму, коли навіть профспілкам надавалися каральні функції, аж до відправки в концтабори, судові органи іноді не були забезпечені навіть необхідними, юридично обгрунтованими документами [9, с. 53]. У правовій системі радянського права панувало матеріалістичне розуміння права як частини «ідеологічної надбудови», що визначалася економічним базисом і служила його збереженню [27, с. 13]. Таким чином, головні пріоритети радянської державно-правової системи полягали в політичній, ідеологічній площині.

Процес функціонування правоохоронних органів в умовах посилення авторитарного режиму й переростання його в тоталітаризм відзначався цілою низкою особливостей. Насамперед це стосувалося політико-правового характеру всієї державної системи та конкретних її проявів на місцях, в регіонах. Правоохоронні органи кожної держави покликані захищати суспільство, громадян і державний лад від антиправових, злочинних посягань. У саме поняття «правоохоронні органи» вже закладена ідея охорони права. Проте, в умовах формування тоталітарної системи ці органи стали на захист державного апарату та антидемократичного режиму. Правоохоронні органи досить швидко перейняли на себе каральні функції й стали невід'ємним механізмом здійснення політичних репресій.

Одночасно, функціонування правоохоронних органів протягом періоду 1920-х років продемонструвало досить значну їх роль у зміцненні та підтриманні правопорядку, становленні правоохоронної системи в УСРР і утвердженні нових принципів і методів роботи, що значною мірою відрізнялися від характеру діяльності правоохоронних органів дореволюційного періоду. Поряд із цим, важливо прослідкувати причини та шляхи переростання правоохоронних органів у особливу структуру політико-державної радянської системи з їх особливим статусом і роллю в суспільстві.

У цілому, протягом 1920-х – початку 1930-х років у Радянському Союзі й УСРР, зокрема, формувалася досить своєрідна державно-правова система, котра поєднувала господарські, судові, політичні, військові, ідеологічні та репресивні функції. Вищі партійні інстанції здійснювали керівні функції (наприклад, у політичній та ідеологічній сферах) самі або ж шляхом кадрових призначень на всі ключові пости представників «номенклатурної касты» [10, с. 126]. Фактично майже від початку свого існування радянська держава була такою лише номінально, згідно назви. По суті це була диктатура своєрідної партійної касты, котра наприкінці 1920-х років переросла в одноособову тоталітарну диктатуру.

Починаючи з 1920-х років в Радянському Союзі, й УСРР зокрема, почався процес формування досить розгорнутої системи позитивного права, котра хоч і була «ущербною», але все ж на певному юридично-усередненому рівні охоплювала законодавчо-нормативною регламентацією різні сфери життя суспільства. Якщо на початку 1920-х років домінував принцип утвердження

«революційного права» безпосередньо через «пролетарський суд», Надзвичайну комісію, латиських стрілків, продзагони, революційні трибунали, комітети бідноти – з допомогою всіх засобів більшовицької диктатури. То в другій половині 1920-х років, в умовах утвердження військово-комуністичної системи влади, ситуація змінилася. На перше місце в державно-юридичному плані вийшли суди, прокуратура, слідчі підрозділи та органи громадського порядку. Для підтримки існуючої системи влади виявилось, загалом, достатнім того, щоб всі учасники державного та суспільного життя «просто» суворо дотримувалися радянського законодавства (і негласно зберігалася безперешкодна можливість застосування партійно-державним апаратом революційного права шляхом встановлення режиму репресій, терору, застосування прямого збройного насилля тощо). Саме в таких умовах як раз і стало можливим здійснювати політичні та економічні завдання, що диктувалися комуністичною ідеологією, під егідою соціалістичної законності [28, с. 186, 187].

Соціалістична законність, всупереч своєму респектабельному фасаді й навіть елементарному поняттю «законність», стала носієм усього того антигуманного й антилюдського, що раніше виражалося у формулі революційної правосвідомості чи революційної законності. Насамперед, носієм (і одночасно прикриттям, виправданням) такого «права», коли для існуючої влади, її збройних сил, карально-репресивних органів виявляється можливим і виправданим, не рахуючись із діючими законоположеннями, вчиняти свавілля, йти на любі акції під прикриттям високих ідеалів тощо. І такою, за своєю суттю, є ідеологія соціалістичної законності (котра є центральною ланкою всієї системи радянського права), адже вона тісно пов'язана з марксизмом і комуністичним розумінням права. Оскільки комуністичне революційне право – право на кардинальне перетворення суспільства формує саму сутність, серцевину марксистських поглядів (покликане подолати мрійливий ідеалізм домарксових комуністичних утопій); без такого права марксизм втрачав свою первісну, потаємну суть. Непохитність комуністичного праворозуміння, визначаючого істинний сенс ідеології соціалістичної законності, обумовлювалася також тією обставиною, що військово-комуністична система влади, перебуваюча в основі соціалістичної партійно-ідеологізованої державної системи потребувала адекватних потужних засобів забезпечення, котрі могло дати лише вище революційне право, його всемогутність, виражена в ідеології соціалістичної законності [28, с. 187, 188].

Висновки та пропозиції. У цілому необхідно відзначити, що для України авторитарний державний (політичний) режим був нетиповим і неприродним. Оскільки в Україні історично не було підстав для такого роду режиму, тому його формування відбувалося внаслідок привнесення зовні. Радянська Росія успадкувавши від Російської імперії деспотичну традицію, трансформувала її в партійно-радянський бюрократичний механізм, що й став основою встановлення авторитарного режиму, а відтак і тоталітарного режиму в СРСР і УСРР.

Слід наголосити, що централізація політичного механізму влади, при монопольному становищі більшовицької партії та її домінуванні в суспільно-політичному житті країни, вела до встановлення авторитарного режиму. Маніпуляція свідомістю людей з метою насадження штучної ідеології та соціальних доктрин, непригамання самому духу народу та його традиціям, породжувала деформацію моралі й духовності, сприяла поширенню атеїзму, політичного фанатизму, проявів людиноненавистництва.

Загалом політико-правова сутність авторитаризму, завдяки нівелювання таких суспільно-політичних цінностей, як право, мораль, духовність і внаслідок підміни їх всілякими ерзац-ідей на кшталт: унікальної й прогресивної ролі більшовицької партії, «диктатури пролетаріату», «класової боротьби», культу особи тощо, підготувала ґрунт для встановлення тоталітарного режиму.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Бушанський В. В. Авторитаризм : pro et contra / В. В. Бушанський // Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 36. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2007. – С. 590-597.
2. Ясперс К. Психологія світоглядів / К. Ясперс ; пер. з нім. О. Кислюка та Р. Осадчука ; [6-е вид.]. – К. : «Юніверс», 2009. – 464 с. – (Філософська думка).
3. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори / Х. Ортега-і-Гасет ; пер. з ісп. В. Бурггардта, В. Сахна, О. Товстенко. – К. : Основи, 1994. – 420 с.
4. Ильин И. А. О России / И. А. Ильин. – М. : Студия «Тритэ» Никиты Михалкова «Российский архив», 1996. – 65 с.
5. Ильин И. А. Политика и уголовщина / И. А. Ильин. – М. : Русская книга, 1996. – С. 32-35. – (Собр. соч. : в 10 т. – Т. 2. / И. А. Ильин ; кн. 1 ; сост. и коммент. Ю. Т. Лисицы).
6. Дорошко М. С. Номенклатура : керівна верхівка Радянської України (1917-1938 рр.) : монографія / М. Дорошко. – К. : Ніка-Центр, 2008. – 368 с.
7. Капустян Г. Згорання непу та створення командно-репресивної системи управління селом / Г. Капустян // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія. – Вип. 12. – Ужгород : СМП «Вісник Карпат», 2005. – С. 108-114.
8. Чердаков О. И. Формирование правоохранительной системы Советского государства, 1917–1936 гг. : историко-правовое исследование : дис. ... доктора юр. наук : 12. 00. 01 / Чердаков Олег Иванович. – Саратов, 2002. – 471 с.
9. Никольский В. Н. Дисциплинарные товарищеские суды и концентрационные лагеря в Донбассе в 1920-х гг. / В. Н. Никольский // Правда через роки. Статті, спогади, документи ; Донецька обласна редколегія тому «Реабілітовані історією». Управління у справах преси та інформації Донецької облдержадміністрації. – Вип. 4. – Донецьк : Вид-во КП «Реґіон», 2000. – С. 40-53.
10. Політична історія України. XX століття : у 6 т. ; за ред. І. Ф. Кураса (голова) та ін. – К. : Генеза, 2003. – Т. 3 : Утвердження радянського ладу в Україні (1921-1938) / С. В. Кульчицький (кер.), Ю. І. Шаповал, В. А. Греченко та ін. – 448 с.
11. Сербин Р. Голод 1921-1923 років і українська преса в Канаді / Р. Сербин ; АН України, Ін-т української археографії. – Торонто-Київ : Українсько-Канадський Дослідно-документаційний Центр, 1992. – 704 с.
12. Кульчицький С. В. Комунізм в Україні : перше десятиліття (1919-1928) / С. В. Кульчицький. – К. : Основи, 1996. – 396 с.
13. Верстюк В. Голодомор 1932-1933 рр. – геноцид українського народу / В. Верстюк, В. Тилішак, І. Юхновський. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2008. – 25 с.
14. Корновенко С. В. Село. Хліб. Гроші. Податкова політика радянської влади в українському селі у період НЕПу / С. В. Корновенко, В. М. Лазуренко. – Черкаси : «Ваш Дім», Видавець ПП Дикий О. О., 2004. – 188 с.
15. Волгогонов Д. А. Триумф і трагедія : політичний портрет Й. В. Сталіна : у 2 кн. / Д. А. Волгогонов. – К. : Політвидав України, 1989. – Кн. 1. – 597 с.
16. Писаренко К. А. Тридцятилітня війна в Политбюро. 1923-1953 / К. А. Писаренко. – М. : Вече, 2006. – 368 с.
17. Данилов В. П. «Бухаринская альтернатива» / В. П. Данилов ; под ред. В. В. Журавлева // Бухарин: человек, политик, ученый. – М. : Политиздат, 1990. – С. 82-130.
18. Ларина-Бухарина А. М. Всегда верила, что правда восторжествует / А. М. Ларина-Бухарина ; под ред. В. В. Журавлева // Бухарин : человек, политик, ученый – М. : Политиздат, 1990. – С. 395-411.
19. Солженицын А. И. Архипелаг ГУЛАГ / А. И. Солженицын. – М. : ИНКОМ НВ, 1991. – Т. 1. – 432 с.
20. Писаренко К. А. Тридцятилітня війна в Политбюро. 1923-1953 / К. А. Писаренко. – М. : Вече, 2006. – 368 с.
21. Кульчицький С. В. Ціна «великого перелому» / С. В. Кульчицький (кер.). – К. : Вид-во «Україна», 1991. – 431 с.
22. Нерсисянц В. С. Філософія права : учеб. для вузов / В. С. Нерсисянц. – М. : Норма, 2005. – 656 с.
23. Бачинин В. А. Філософія права і преступления / В. А. Бачинин. – Харьков : Фолио, 1999. – 607 с.
24. Алексеев С. С. Філософія права / С. С. Алексеев. – М. : НОРМА, 1998. – 336 с.
25. Лозовий В. О. Еволюція етосу юриста в Україні (історичний та соціально-психологічний нарис) / В. О. Лозовий, В. О. Рум'янець, Л. В. Анучина ; за ред. В. О. Лозового та В. О. Рум'янцева. – Харків : Право, 2011. – 264 с. (Серія «Відкрита дослідницька концепція». Випуск 10).

26. Климов А. О. Из джерел минулого / А. О. Климов // Правда через роки. Статті, спогади, документи ; Донецька обласна редколегія тому «Реабілітовані історією». Управління у справах преси та інформації Донецької облдержадміністрації. – Вип. 4. – Донецьк : Вид-во КП «Регион», 2000. – С. 192-196.
27. Кельман М. С. Методологія сучасного правознавства : становлення та основні напрями розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юр. наук : спец. 12.00.01 – «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових вчень» / М. С. Кельман. – К., 2013. – 35 с.
28. Алексеев С. С. Философия права / С. С. Алексеев. – М. : НОРМА, 1998. – 336 с.

УДК 347.626.2

ШЛЮБНИЙ ДОГОВІР ЯК СПОСІБ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

Фролов Ю.М., к.ю.н., доцент кафедри цивільного та господарського права Бердянського університету менеджменту і бізнесу
Турскова В.С., асистент кафедри цивільного та господарського права, Бердянського університету менеджменту і бізнесу

Фролов Ю.М., Турскова В.С. Шлюбний договір як спосіб регулювання сімейних відносин.

У статті досліджено історію виникнення та правову природу шлюбного договору, визначено специфіку даного інституту. Наведено порівняння правових норм щодо правового регулювання майнових відносин подружжя за допомогою шлюбного договору в законодавстві України та в законодавстві інших країн. Проаналізовано думки вчених щодо тотожності цивільного договору з шлюбним, а також окреслено відмінності між ними. Розглянуто питання щодо можливості укладення шлюбного договору через представника за довіреністю, а також законним представником. Визначено сутність такої оціночної категорії як «надзвичайно не вигідне становище» одного з подружжя. На підставі проведеного дослідження запропоновано та обґрунтовано низку рекомендацій щодо вдосконалення чинного сімейного законодавства України, що регламентує застосування шлюбного договору як способу регулювання подружніх відносин. Встановлено, що українське законодавство потребує вдосконалення шляхом певного розширення сфери регулювання відносин шлюбним договором.

Ключові слова: сімейні правовідносини, подружжя, шлюб, шлюбний договір, цивільно – правовий договір, надзвичайно не вигідне матеріальне становище.

Фролов Ю.М., Турскова В.С. Брачный договор как способ регулирования семейных отношений.

В статье исследована история возникновения и правовая природа брачного договора, определена специфика данного института. Приведено сравнение правовых норм о правовом регулировании имущественных отношений супругов с помощью брачного договора в законодательстве Украины и в законодательстве других стран. Проанализированы мнения ученых относительно тождественности гражданского договора с брачным, а также очерчены различия между ними. Рассмотрены вопросы возможности заключения брачного договора через представителя по доверенности, а также законным представителем. Определена сущность такой оценочной категории как «чрезвычайно невыгодное положение» одного из супругов. На основании проведенного исследования предложено и обосновано ряд рекомендаций по совершенствованию действующего семейного законодательства Украины, регламентирующего применение брачного договора как способа регулирования супружеских отношений. Установлено, что украинское законодательство нуждается в совершенствовании путем определенного расширения сферы регулирования отношений брачным договором.

Ключевые слова: семейные правоотношения, супруги, брак, брачный договор, гражданско – правовой договор, чрезвычайно невыгодное материальное положение.

Frolov Y., Turskova V. The marriage agreement as method of adjusting of domestic relations.

History of origin and legal nature of marriage agreement is investigational in the article, the specific of this institute is certain. Comparison over of legal norms is brought about the legal adjusting of property relations of the married couples by means of marriage agreement in the legislation of Ukraine and in the legislation of other countries. Opinions of scientists are analyzed in relation to the identity of social compact with marriage, and also distinctions are outlined between them. The questions of possibility of conclusion of marriage treaty are considered through a representative by proxy, and also by a legal representative. Essence of such evaluation category as "extraordinarily unprofitable position" of one of the married couples is certain. On the basis of the conducted research offered and reasonable row of recommendations on perfection of current domestic legislation of Ukraine, regulating application marriage agreement as method of adjusting of matrimonial relations. It is set that the Ukrainian legislation needs perfection by certain expansion of sphere of adjusting of relations a marriage agreement.

Keywords: domestic legal relationships, married couples, marriage, marriage agreement, civil are a legal agreement, extraordinarily unprofitable material position

Постановка проблеми. Тенденція до підвищення ролі договору характерна для сучасного приватного права і почала яскравіше виявлятися останнім часом у нашій державі. Визначальною ознакою процесу нормотворення останніх років є розширення диспозитивних засад регулювання відносин у сім'ї, зокрема, майнових відносин подружжя. Сімейне законодавство передбачає можливість врегулювання їх договором – гнучкою правовою формою, здатною опосередковувати різні за суттю й характером суспільні відносини. Значення шлюбного договору зросло із прийняттям Верховною Радою України 10 січня 2002 р. Сімейного кодексу України. Інститут шлюбного договору зазнав суттєвих змін, поповнився багатьма законодавчими новелами, розширив межі договірної ініціативи подружжя. Однак необхідними є подальші наукові дослідження у цій сфері з метою вдосконалення функціонування цього правового механізму, запозичення позитивного зарубіжного досвіду, активізації практики його впровадження [1].

Переважає більшість країн світу давно визнали доцільність існування інституту шлюбного договору в законодавстві. В різних країнах цей інститут має свої особливості, проте мета його існування єдина – надати подружжю достатньо широкі можливості для самостійного визначення своїх майнових відносин у шлюбі, щоб вони мали змогу, при необхідності, змінити режим майна, встановлений законом, який автоматично починає діяти з моменту укладання шлюбу. Не може бути винятком у вирішенні даної проблеми і правова система України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Колізійним аспектам, що виникають в процесі дослідження правової природи шлюбного договору дослідники приділяють належну увагу, а саме дане питання вивчали: В.М. Гайворонський, В.П. Жушман, І.В. Жилінкова, Г.Ф. Шершеневич, Г.С. Фединак, Л.С. Фединак, Н.Д. Морозова, О.С. Олійник, В.П. Мозолин, М.І. Кулагін, О. Стеценко, Г.М. Ахмач, О.В. Некрасова, Н. Сирота, В.Я. Калакура, Л.М. Баранова, В.І. Борисова, О.М. Толстікова, Л.В. Дятченко, С.І. Шимон, В.Л. Ортинський, Л.В. Голяк, О.В. Тюріна, М.В. Антокольська, Л.П. Ануфрієва, О.О. Ульяновко, О. А. Явор тощо.

Виділення невирішеної проблеми. В даному дослідженні ми вбачаємо за необхідне порівняти правову природу шлюбного договору в законодавстві України та в законодавстві інших країн, що дасть змогу перейняти закордонний досвід, а також вдосконалити вітчизняне сімейне законодавство, шляхом певного розширення сфери регулювання відносин шлюбним договором.

На сьогоднішній день невирішеною проблемою, щодо правового регулювання шлюбного договору є трактування норми частини 4 статті 93 Сімейного кодексу України, яка містить заборону включати до шлюбного договору умови, згідно з якими одне з подружжя опиниться у надзвичайно не вигідному для нього матеріальному становищі. Зазначені умови не є чітко визначеними та зрозумілими.